

General Description and Criminological Typology of Criminal Offenses in Insurance

Oleksandr M. Zaiets

Centre for European Reforms Studies, Grand Duchy of Luxembourg

Odessa State University of Internal Affairs, Ukraine

E-mail: zaec_1985@meta.ua

Abstract: In the scientific literature expressed views on forensic characterization of crimes as a theoretical design and practical tool for the investigation. Indeed, in the first case criminological characteristics of crime is an abstract description of the structure of specific species and group characteristics. The basis of criminological characteristics of construction as a practical tool is forensic classification of crimes, which in turn is the basis for the development of certain methods of investigation. Based on the analysis of forensic and criminological characteristic typology of criminal offenses in the insurance offered under the meaning of criminological characteristics understand complex information about criminal activity, which has a theoretical (construction descriptive model of crime) and practical (to establish correlations between the elements that are natural character) value. If consideration of both components may form forensic techniques at the same time as a product of scientific analysis and practical tools in the form of specific programs investigations. With the rapid development of market economy in Ukraine problem of combating criminal offense in the insurance sector is quite relevant that, in turn, determines the need for a comprehensive study of the elements of criminological characteristics of a mechanism to commit criminal offenses in this area, which includes elements of the way crimes and some technology crime activities.

Keywords: criminal offence, insurance, publicly hazard effects, classification, economic crime, financial fraud.

У науковій літературі висловлено погляди на криміналістичну характеристику злочинів як теоретичну конструкцію та практичний інструмент розслідування. Адже в першому випадку криміналістична характеристика злочинів є абстрактним описанням структури конкретних видових і групових характеристик. Підставою побудови криміналістичної характеристики як практичного інструменту є криміналістична класифікація злочинів, що, у свою чергу, становить основу для розроблення окремих методик розслідування.

У цьому розумінні загальна криміналістична характеристика злочинів є абстрактним описанням структури конкретних видових і групових характеристик. Методологічною підставою побудови характеристик окремих видів (груп) злочинів є криміналістична класифікація злочинів, що використовується для розроблення окремих методик розслідування [1, с. 197-198].

Значний внесок у розвиток та наукове обґрунтування концепції криміналістичної характеристики злочинів зробили В. П. Бахін, Р. С. Белкін, О. М. Васильєв, І. О. Возгрін, В. К. Гавло, І. Ф. Герасімов, В. О. Коновалова, В. О. Образцов, М. В. Салтєвський, Н. А. Селіванов, В. Г. Танасевич, О. Г. Філіппов та ін.

Розроблення вчення про криміналістичну характеристику економічних злочинів, що почалася всередині 1960-х років, дістала розвиток пізніше й, передусім, протягом останніх років. У період якісних економічних перетворень виникла необхідність у дослідженні злочинів, що вчиняються в галузях, які раніше не вивчалися взагалі або досліджувались недостатньо, серед яких і сфера страхування.

Рівні побудови криміналістичних характеристик залежать від того, якої одиниці сукупності злочинів ці характеристики стосуються. Криміналістична класифікація економічних злочинів, відповідно до потреб формування окремих методик розслідування, дає змогу виокремити внутрішньовидові, видові, позавидові та групові методики. Їм відповідають криміналістичні характеристики, що належать до певної класифікаційної групи. Так, за груповою ознакою можемо виокремити криміналістичну характеристику шахрайства у сфері страхування, за позавидовою – скажімо, характеристику шахрайств у сфері страхування наземних транспортних засобів; за видовою – наприклад, характеристику легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом через перестраховування ризиків за кордоном; за внутрішньовидовою – характеристику шахрайств, вчинених службовими особами страховика або страхувальниками. Водночас чим нижчий рівень абстракції (відповідно, є вужчим масив злочинів), тим ширше коло елементів, що становлять криміналістичний інтерес.

Відтак Г. А. Матусовський запропонував структуру криміналістичної характеристики економічних злочинів, яка є універсальною та найбільш інформативною [2, с. 58-60]. Вона включає в себе:

1) дані про спосіб підготовки, вчинення та приховування злочину як центральний елемент криміналістичної характеристики, узагальнення яких дає ґносеологічну інформацію про основні типології (комбінації, операції, схеми) злочинної діяльності;

2) обстановку вчинення злочину (просторово-часові параметри злочину та фактори регулятивного характеру: особливості технологічних процесів, нормативно-правового регулювання);

3) предмет злочинного посягання (фінансові ресурси, майно, право на майно тощо), що має різні форми вияву, кількісні та якісні характеристики залежно від способу вчинення злочину та сфери правовідносин;

4) відомості про особу злочинця (фізичні та соціальні характеристики, форма причетності до злочину, характер та взаємовідносини у злочинній групі);

5) наслідки злочину у вигляді характерних слідів (матеріальних та ідеальних), а також характеру та розміру шкоди, заподіяної злочинцем.

Криміналістична класифікація способів вчинення злочинів є важливим евристичним засобом пізнання особливостей поведінки злочинця, напрямів, меж і спрямування досудового розслідування [3, с. 89]. Результати аналізу слідчої й судової практики свідчать, що вчинення злочину неможливе без попередньої підготовки, вивчення та оцінки обстановки, а також створення умов і можливостей щодо його приховування. Цієї позиції дотримуються криміналісти, які досліджують проблеми методики розслідування злочинів у сфері господарської діяльності [4, с. 10; 5, с. 31].

На підставі аналізу досліджень видатних науковців-криміналістів [4, с. 10; 5, с. 31; 6; 7, с. 10; 8, с. 18–19; 9, с. 56] можна виокремити низку закономірностей, властивих способам вчинення злочинів. Ці методологічні положення потребують використання в сучасних умовах при вивченні способів учинення економічних злочинів, зокрема скоєних у сфері страхування.

По-перше, спосіб злочину та його складові детерміновані об'єктивними (обстановка та умови, у яких діє злочинець) та суб'єктивними (знання, уміння й навички, що визначають професіоналізм злочинця) чинниками. Спосіб завжди є результатом комплексного впливу багатьох факторів. Чим частіше відповідні чинники знаходять вияв у діях злочинця, тим більше слідів він залишає та, відповідно, повнішу інформацію має слідчий для висунення версій про характер події та особу злочинця.

По-друге, способи вчинення злочину повторюються. Це означає, що злочинець, перебуваючи в певній обстановці, вчиняє здебільшого тотожні дії. Можливість відтворення способу вчинення злочину та повнота повторення складових його ознак залежать від збереження сукупності взаємодіючих об'єктивних та суб'єктивних чинників, під впливом яких спосіб сформувався. Способи вчинення злочину певного виду подібні в різних злочинців, що дає змогу використовувати дані про спосіб у розслідуванні злочинів.

По-третє, найчастіше структура способу вчинення економічних злочинів має кваліфіковану (трьохелементну) структуру – сукупність дій (операцій) щодо підготовки, вчинення та приховування, що здійснюються в певній послідовності. Кожній з цих операційних груп властива своя внутрішня логіка, специфічні ознаки, що мають криміналістичне значення.

По-четверте, кожному способу вчинення злочину (кожному етапу способу) властиві специфічні сліди (відображення), що є орієнтиром для отримання слідчим ймовірної інформації не лише про спосіб, а й про інші елементи криміналістичної характеристики. Унаслідок того, що розкрадання відбуваються в тотожних умовах й однаковими способами, сліди злочину також повторюються, причому повторюються їх локалізація, характер і вид. Отже, спосіб вчинення злочину виступає засобом відображення в середовищі події злочину та якостей особи, яка його вчинила.

По-п'яте, спосіб вчинення злочину значною мірою визначає важливі для встановлення істини у справі суттєві обставини, що визначають обрання конкретних прийомів і криміналістичних засобів отримання інформації про злочин.

В умовах стрімкого розвитку ринкової економіки в Україні, розв'язання проблем попередження, виявлення та припинення кримінальних правопорушень у сфері страхування потребує детального та поглибленого вивчення криміналістичної характеристики способів (типологій) обману у сфері страхування. У методологічному плані при вивченні цього явища потрібне поєднання в комплексі наукових досягнень кримінального права, кримінології, економічних наук, широкомасштабне та системне вивчення практики протидії злочинності, досвіду інших країн та наукових досліджень.

У криміналістичній літературі трапляються різні класифікації сучасних способів шахрайств. Більшість з них стосуються характеристики сфери економічної діяльності, у якій вчиняються шахрайства: на споживчому ринку; у сфері соціального обслуговування; пов'язані з договірними відносинами [10; 11].

За предметом та об'єктом посягання М. П. Яблоков пропонує розрізняти: способи, пов'язані з різними обманними операціями з цінними паперами (акціями, векселями, приватизаційними паперами тощо); способи створення усіляких фіктивних інвестиційних фондів, зокрема фінансових пірамід; способи одержання за підробленими документами пенсій, кредитів, страхового відшкодування та інших виплат [12, с. 337].

Залежно від знарядь і засобів, що використовуються при вчиненні шахрайства, Д. В. Єрмолович вирізняє: комерційне шахрайство; шахрайство у сфері банківського кредитування; шахрайство в мережі Інтернет; шахрайство у сфері страхування; шахрайство з використанням підроблених чеків; шахрайство з використанням пластикових карток; "фінансові піраміди" [13].

Інші автори виділяють три групи способів шахрайств у сфері підприємницької діяльності: введення в оману потерпілого шляхом використання підроблених або сфальсифікованих документів (платіжних доручень, гарантій тощо); заволодіння чужим майном шляхом зловживання довірою; введення потерпілого в оману шляхом укладення договору, який завідомо не може бути виконаний [14, с. 21-24].

В основі класифікації способу вчинення економічного шахрайства В. Д. Ларічев розглядає характер відносин суб'єкта злочину з підприємством, на майно якого зазіхають шахраї. У зв'язку з цим, автор виокремлює: шахрайство з боку осіб, які перебувають у трудових відносинах з підприємством: учинені безпосередньо працівником підприємства; учинені колишнім працівником підприємства або тим, хто, не перебуваючи у штаті, фактично працює на підприємстві; учинені стороннім суб'єктом за допомогою працівника підприємства; шахрайство, що вчиняється стороннім суб'єктом (не працівником підприємства або колишнім працівником). [15, с. 16].

Шахрайство в бізнесі автор розподіляє на такі складові: створення фіктивних підприємств для здійснення протиправної діяльності; протиправне заволодіння товарами й іншими матеріальними цінностями як безпосередньо підприємствами, так і найманими працівниками цих підприємств; шахрайські дії керівників підприємств щодо самих підприємств; шахрайські операції в банках; розкрадання грошей з використанням інвестицій та цінних паперів; шахрайство у страхуванні; привласнення коштів шляхом запланованого банкрутства [16, с. 10].

Результати вивчення кримінальних проваджень, матеріалів діяльності правоохоронних і контролюючих органів свідчать, що більшість випадків кримінальних правопорушень у сфері страхування характеризуються ідеальною чи реальною сукупністю різних злочинів. Типовим стає застосування злочинцями складних за своєю внутрішньою структурою та кримінально-правовими ознаками технологій злочинної діяльності. Як зазначає А. Ф. Волобуєв, саме ця сукупність, а не розрізнені злочини, має стати об'єктом доказування в розслідуванні злочинів економічного спрямування [17, с. 53-56]. Це потребує відповідного комплексного підходу в наукових дослідженнях із проблем криміналістичної методики.

На основі узагальнення наукових джерел та слідчої практики протидії економічній злочинності, з урахуванням трансформації видів та способів заволодіння чужим майном, пропонуємо таку класифікацію способів учинення кримінальних правопорушень у сфері страхування: 1) залежно від галузі інституту страхування, у яких вчиняється кримінальне правопорушення: кримінальне правопорушення у галузі особистого страхування, майнового страхування, страхування відповідальності; 2) залежно від характеристик об'єкта злочинного зазіхання: щодо підприємств, установ, організацій та інших структур, що мають статус юридичних осіб, об'єднань громадян (юридичних осіб); стосовно фізичних осіб – суб'єктів господарської діяльності; щодо громадян (груп громадян) з використанням економічних механізмів; 3) залежно від характеру відносин суб'єкта злочину з страховиком, на майно якого зазіхають правопорушники (злочинці): за участю службових осіб (менеджерів) суб'єктів господарювання; за участю найманих працівників суб'єктів господарювання; за участю сторонніх осіб; 4) залежно від характеру майна, на яке спрямовано дії правопорушників (злочинців): грошові кошти; товарно-матеріальні цінності; право на майно.

На основі цього розподілу, можемо запропонувати таку класифікацію способів учинення кримінальних правопорушень у сфері страхування:

1) залежно від класифікації страхових ризиків, у якій вчиняється кримінальне правопорушення: у сфері страхування підприємницьких ризиків; у сфері страхування фінансових ризиків; у сфері

страхування природних ризиків; у сфері страхування майнових ризиків; у сфері страхування відповідальності; у сфері страхування екологічних ризиків тощо;

2) залежно від злочинних технологій, що використовуються на етапі підготовки, вчинення та приховування кримінальних правопорушень у сфері страхування: створення та використання фіктивних суб'єктів підприємницької діяльності; використання банківських платіжних засобів; підроблення та використання підроблених документів; незаконне втручання та використання інших засобів неправомірного доступу до комп'ютерних систем та електронних мереж; використання фіктивних (недійсних) угод про страхування; залучення коштів громадян під виглядом страхових внесків; використання механізмів перестрахування для виводу грошових коштів за кордо; змова з працівниками страхових компаній; інсценування страхових випадків.

На підставі проведеного аналізу криміналістичної характеристика та криміналістичної типологія кримінальних правопорушень у сфері страхування ми дійшли висновку про те, що змістом криміналістичної характеристики є комплекс відомостей про злочинну діяльність, що має ґносеологічне (побудова описової моделі злочинної діяльності) та практичне (встановлення кореляційних зв'язків між елементами, що мають закономірний характер) значення. У разі врахування обох складових можливе формування криміналістичної методики, водночас, як продукту наукового аналізу та практичного інструментарію у вигляді конкретних програм розслідування.

В умовах стрімкого розвитку ринкової економіки в Україні проблема протидії кримінальним правопорушенням у сфері страхування є досить актуальною, що, у свою чергу, визначає потребу комплексного вивчення елементів криміналістичної характеристики механізму учинення кримінальних правопорушень у цій сфері, яке включає елементи способу вчинення злочинів та окремі технології злочинної діяльності.

References:

1. Belkyn R. S. (1966) *Sobyranie, yssledovanye y otsenka dokazatelstv [The gathering, research and evaluation of the evidence]*. Moscow, 1966. 139 p. (In Russian)
2. Matusovskyi N. A. (1999) *Ekonomycheskye prestupleniya: krymynalystycheskyi analiz [Economic crimes: forensic analysis]*. Kharkov, 1999. 480 p. (In Russian)
3. Velikorodnyi P. T. (1984) *Kriminalisticheskaya klassifikatsiya sposobov soversheniya prestupleniy i sposobov ukloneniya ot otvetstvennosti [Forensic classification of ways of committing crimes and ways of evading responsibility]*. *Kriminalisticheskaya harakteristika prestupleniy: sbornik nauchnykh trudov [Forensic characterization of crimes: the collection of scientific papers]*. Moscow, 1984. – P. 89-91. (In Russian)
4. Sadov B. N. (2004) *Osobennosti rassledovaniya nezakonnogo predprinimatelstva na pervonachalnom etape: avtoreferat dissertatsii na soiskanie uchenoy stepeni kandidata yuridicheskikh nauk : spets. 12.00.09 "Ugolovnyiy protsess i kriminalistika; sudebnaya ekspertiza" [Features of investigation of illegal business at the initial stage: the thesis abstract on scientific degree of candidate of legal sciences: special. 12.00.09 "Criminal procedure and criminalistics; forensic examination"]*. Krasnodar, 2004. 19 p. (In Russian)
5. Shuruhnov N. G., Kolesnikov P. M. (2007) *Rassledovanie nezakonnogo predprinimatelstva: ugolovno-pravovyye, kriminalisticheskie i ugolovno-protsessualnyie aspekty [The investigation of illegal business: criminal law, criminal law and criminal procedure aspects]*. Moscow, 2007. 227 p. (In Russian)
6. Karagodin V. N. (1990) *Kriminalisticheskoe znachenie dannykh o sposobakh sokryitiya prestupleniy [Forensic data value of the means of concealment of crimes]*. *Pravovedenie [Jurisprudence]*. 1990. No. 2. P. 92-95. (In Russian)
7. Kozitsyn Ya. M. (1975) *Rassledovanie i rassmotrenie del o hischeniyah, sovershennykh s ispolzovaniem sluzhebnoy polozeniya : avtoreferat dissertatsii na soiskanie uchenoy stepeni doktora yuridicheskikh nauk: spetsialnost 12.00.09 "Ugolovnyiy protsess i kriminalistika; sudebnaya ekspertiza" [The investigation and examination of cases of theft committed with abuse of official position: author's thesis for the degree of Doctor of Laws: specialty 12.00.09 "Criminal procedure and criminalistics; forensic examination"]*. Sverdlovsk, 1975. 36 p. (In Russian)
8. Kolesnichenko A. N. (1976) *Obschie polozeniya metodiki rassledovaniya otdelnykh vidov prestupleniy [General methods of investigation of certain types of crimes]*. Kharkov, 1976. 28 p. (In Russian)
9. Kolmakov V. P. (1969) *Sledstvennyiy osmotr [Investigative inspection]*. Moscow, 1969. 196 p. (In Russian)

10. Krivenko T. (1995) Rassledovanie moshennichestva v chastnom predprinimatelstve [Fraud Investigation in the private entrepreneurship sphere]. *Zakonnost [Legality]*. 1995, No. 10. P. 20-25. (In Russian)
11. Shilov S. V. et al. (1997) *Kratkiy kurs predprinimatelstva ili 100 sravnitelno nechestnykh sposobov dobyvaniya deneg* [Entrepreneurship Short Course or 100 dishonest ways of making money]. Moscow, 1997. 140 p. (In Russian)
12. Yablokov N. P. (1997) *Kriminalistika [Forensics]*. Moscow, 1997. 687 p. (In Russian)
13. Yermolovych D. V. (2005) Do pytannia pro vydy shakhraistva u Bilorusi [On the kinds of fraud in Belarus]. *Visnyk Odeskoho instytutu vnutrishnikh sprav [Bulletin of the Odessa Institute of Internal Affairs]*. 2005, No. 1. P. 56-61. (In Ukrainian)
14. Golubovskiy V. Yu., Egorshin V. M., Surkov K. V. et al. (2000) *Vyiyavlenie i raskrytie moshennichestva [Identification and disclosure of fraud]*. St. Petersburg, 2000. 63 p. (In Russian)
15. Larichev V. D. (1996) *Kak uberechysya ot moshennichestva v sfere biznesa [How to protect yourself against fraud in business]*. Moscow, 1996. 126 p. (In Russian)
16. Larichev V. D. (2001) *Kommercheskoe moshennichestvo v Rossii. Sposobyi soversheniya. Metodyi zaschityi [Commercial fraud in Russia. Methods of execution. Methods of protection]*. Moscow, 2001. 256 p. (In Russian)
17. Volobuiev A. (2003) Kompleksni metodyky rozsliduvannia ekonomichnykh zlochyniv [Complex methodics of investigating economic crimes]. *Visnyk prokuratury [Prosecution Bulletin]*. 2003. No. 6. P. 53-56. (In Ukrainian)

Общая характеристика и криминалистическая типология уголовных правонарушений в сфере страхования

Заец Александр Михайлович, e-mail: zaec_1985@meta.ua

Центр исследований Европейских реформ, Люксембург

Одесский государственный университет внутренних дел, Украина

Аннотация: В научной литературе высказано взгляды на криминалистическую характеристику преступлений как теоретическую конструкцию и практический инструмент расследования. Ведь в первом случае криминалистическая характеристика преступлений является абстрактным описанием структуры конкретных видовых и групповых характеристик. Основанием построения криминалистической характеристики как практического инструмента является криминалистическая классификация преступлений, что, в свою очередь, составляет основу для разработки отдельных методик расследования. На основе анализа судебной и криминалистической характеристики типологии уголовных преступлений в страховании, предлагаемой в рамках сути криминалистической характеристики понять сложную информацию о преступной деятельности, которая имеет теоретическое (строительство описательной модели преступления) и практический (для установления корреляции между элементами которые являются естественным значение символов). Если рассмотрение обоих компонентов могут образовывать методы в то же время, как продукт научного анализа и практических инструментов в форме конкретных программ исследований. С быстрым развитием рыночной экономики в Украине проблема борьбы с уголовным преступлением в страховом секторе весьма актуальна, что, в свою очередь, определяет необходимость всестороннего изучения элементов криминалистической характеристики механизма совершения уголовных преступлений в этой области, которая включает в себя элементы пути преступлений и некоторых видов деятельности технологии преступности.

Ключевые слова: уголовные правонарушения, страхование, классификация, экономическая преступность, финансовые махинации, методика расследования.